

Про підстави оцінок суспільних процесів

Будь-яке суспільство – це система, що розвивається. Умовою його буття є наявність живих індивідів, а способом функціонування – діяльність, яку вони здійснюють. Призупинення останньої в масштабах всього соціуму тотожне його смерті. Зрозуміло, що суспільство як цілісність і його члени (громадяни) об'єктивно зацікавлені у прогресі, який закономірно пов'язується зі змістом і характером діяльності, її наслідками, умовами протікання, можливостями реалізації соціумом і його індивідами своїх потенцій. Оцінювати суспільний розвиток у дихотомії “прогрес-регрес” завжди складно. По-перше тому, що обов'язково має бути витриманий певний часовий відрізок. Оцінити більш-менш адекватно явища, події, процеси можна не тоді, коли вони відбуваються, а лише з позицій часу – “велике” (і не тільки) бачиться на відстані. Тільки час (історія!) у змозі показати велич і убогість людських дій, незалежно від їх змісту і масштабу. На жаль, це, як правило, не розуміють політики і тому в режимі сьогодення хвалять або гудять свої чи чужі дії і вчинки. По-друге, і це гарно знають фахівці, надто складним є питання про критерії прогресу, суспільного особливо. Давно доведено, що якогось єдиного, універсального критерію не існує. Він має тут комплексний характер. Те, що прийнято називати прогресом – досить умовний вимір цінності змін, що відбуваються з людиною та довкіллям. Але ще складнішим є питання про вибір стратегії суспільного розвитку.

Розвиток суспільства – природно-історичний процес, в якому органічно поєднано об'єктивне і суб'єктивне. Не дивлячись на об'єктивний характер буття цієї системи, вона, як підкреслювалося вище, функціонує лише завдяки людській діяльності. Тому саме від людей, в першу чергу від реальних суб'єктів історії (класів, етносів, політичних партій і рухів, державних діячів тощо) величезною мірою залежить вибір напрямів розвитку соціуму. Який же механізм цього вибору? Чи можна тут уникнути помилок? Як мінімізувати негативні наслідки протистоянь політиків і великих мас людей як в межах конкретного суспільства, так і в масштабах планети? Чи існує гарантія того, що приймаючи на загальнодержавному рівні конкретні програми, законодавці поступають правильно, а не помиляються? Перелік

питань можна продовжити. Всі вони мають спільний “знаменник”: що може виступати підставою (підставами) оцінювання людьми суспільних процесів і вибору суб'єктами суспільного розвитку цілей власної діяльності. Незважаючи на якісну відмінність феноменів аксіології і цілепокладання, їх базові основи в даній ситуації є максимально близькими. Спробуємо їх виділити і проаналізувати.

На мій погляд, відправною точкою оцінювання і цілепокладання виступають знання, якими володіє суб'єкт. Їх обсяг, глибина, спрямованість величезною мірою впливають на людську життєдіяльність. Саме знання (і не лише фахові) дозволяють людині з більшою або меншою мірою адекватності усвідомлювати суспільні процеси і певним чином їх інтерпретувати. Усвідомлення і інтерпретація – різні речі. Вони не завжди співпадають. Чим значимішою в людській свідомості є епістемологічна складова, чим краще суб'єкт володіє пізнавальними процедурами, чим достовірнішою інформацією користується, тим більша ймовірність того, що його дії та оцінки не суперечитимуть логіці суспільного розвитку, а сприятимуть їй. Тому так важливо, особливо для реальних суб'єктів історії, постійно перебувати у розвинутому інформаційному полі, користуватися перевіреною, належним чином обґрунтованою інформацією. Але це можливо лише за умови, коли у соціумі створена і функціонує розвинута система інформаційних послуг: науково-дослідних інститутів, аналітичних центрів, служб опитування громадської думки, соціологічних лабораторій тощо. На жаль, у сучасному українському суспільстві це ще не стало реальністю. Оцінювання перспектив розвитку конкретних сфер дійсності, наслідків різноманітних законодавчих актів, політичних вчинків, соціально значимих дій здійснюється, як правило, на хибкій епістемологічній основі, нерідко з ігноруванням принципів здорового глузду. Може, саме тому щорічно перед посівною та збиранням урожаю у нас різко дорощають бензин і дизпаливо, спочатку під браваду словесних оркестрів створюють, а з часом під їх же какофонію закривають вільні економічні зони, сьогодні у потоці хвалеб призначають нових високопоставлених чиновників, а завтра на фоні залпів критики на їх адресу позбавляють посад, спочатку дають можливість приватизувати завод одному покупцеві, а потім перепродують іншому.

Не менш важливою підставою оцінювання і цілепокладання ніж знання, є людські потреби та інтереси. Так влаштована людина, що скрізь, де це можливо, вона сприймає та інтерпретує дійсність з позицій власних потреб та інтересів. Суспільство, до речі, належить саме до тих сфер, де суб'єктивна зацікавленість проявляє себе максимально повно. У змістовному, процесуальному та ціннісному аспектах воно є територією взаємодії, протистояння, нерідко зіткнення потреб та інтересів всіх суб'єктів соціальної активності. Якщо знання – це відправна точка оцінювання, то потреби і особливо інтереси – своєрідна призма, що завжди задає певний кут бачення суспільних процесів. Саме тому кожна оцінка завжди грішить суб'єктивністю, якою б об'єктивною вона не здавалась. Співвідношення суб'єктивного і об'єктивного в оцінці у кожному конкретному випадку своє. Повністю подолати суб'єктивність неможливо. Можна вести мову лише про її мінімізацію. Об'єктивна сторона оцінки є базою для пошуку компромісів, зняття суперечностей, узгодження позицій суб'єктів пізнання і діяльності. Робити це нелегко, але потрібно. Правда, бувають непоодинокі випадки, коли суперечності не лише не долаються, а навпаки – загострюються, дискусії заходять у глухий кут. Яскравим прикладом протистояння політичних програм, протилежних оцінок наших надбань і проблем, різного бачення перспектив розвитку українського суспільства є колізія між політичною опозицією в Україні та провладною коаліцією. На жаль, позиції цих суб'єктів сучасного українського суспільного життя надто різні, багато в чому протилежні. Точки, де б перетинались їх потреби та інтереси, майже відсутні. Тому так різночутно відрізняються їх твердження і про українське сьогодення, і про наше майбутнє.

Ще однією підставою оцінок суспільних процесів і цілепокладання є таке специфічне утворення як мудрість. На відміну від розглянутих вище знань і потреб та інтересів цією підставою у змозі користуватися далеко не всі. Більше того, таких людей зовсім небагато. І тому тим значимішою є роль цього утворення в індивідуальному і суспільному житті. Вся справа у тому, що стати мудрим дано не кожному. Мудрість є складним синтезом знань, особистого і суспільного досвіду, відповідальності за свої думки і дії, інтуїції, відчуття нетрадиційних шляхів упереджен-

ня і вирішення проблем. Точно так, як природа не “порозкидала” щедро по планеті дорогоцінні метали і каміння, ще менш щедрою вона є на людську мудрість. І хоча окремі, часткові прояви останньої час від часу заявлять про себе на рівні широкого людського загалу при вирішенні складних (і не зовсім) питань, зустрітись з дійсно мудрою людиною – велике щастя. Саме така мудрість, Мудрість з великої літери дозволяє суб'єкту піднятись над індивідуальними і корпоративними інтересами, плинністю буденності, у потоці деталей виділити головне і запропонувати оптимальне рішення там, де, здавалось би, взагалі розумного виходу із ситуації немає. Не можна не заздрити людям, які працюють у колективах, на чолі яких стоять не тільки освічені, професійно загартовані, а й мудрі керівники. Скількох проблем могла б уникнути Україна, коли б політичні партії, рухи, управлінські структури очолювали дійсно мудрі лідери. І хоча мудрість – “товар” штучний, зростання її маси у соціумі – важлива умова розумного вирішення проблем, об'єктивності оцінок, достовірності прогнозів.

Зрозуміло, що підстав оцінок суспільних процесів значно більше, ніж їх виділено у цьому невеликому матеріалі. Кожна з них “працює” не відокремлено, самостійно, а в органічній єдності з іншими. У цьому складному процесі важливу роль відіграють також світогляд, здоровий глузд, політичні уподобання, професія людини та ін.